

การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา
และความต้องการเพื่อการพัฒนา
คุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านจัดสรร
ในเมือง กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้าน
ไพบรณีย์นิเวศน์

แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน

กรุงเทพมหานคร

Participation in Determining Problems
and Needs for Quality of Life Development
of an Urban Housing Estate Community;
Case Study of Praisaneeniwet Community,
Anusaowari Subdistrict, Bangkok,
Bangkok Metropolitan

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดและวิธีการศึกษาที่สำคัญในการเข้าถึงชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งการกำหนดปัญหาและความต้องการที่มาจากสมาชิกของชุมชน ชุมชนไปรษณีย์นิเวศเป็นชุมชนบ้านจัดสรรที่อยู๋ชานเมืองกรุงเทพมหานคร โดยในการวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตามกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม 6 ประเด็น ได้แก่ การเข้าถึงระบบการศึกษา และการพัฒนาเยาวชน การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน การแก้ไขปัญหาความยากจน และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐและ ความเหลื่อมล้ำในการแสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่รูปแบบการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการเสนอแนะแนวทางในการสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนากรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งประเมินความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคมและผลการจัดประชุมระดมความคิดเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเพื่อการปรองดองในชุมชน ด้วยกระบวนการ AIC

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและความต้องการซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านประกอบด้วย 1) ด้านสังคม ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักขโมย ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการรวมกลุ่มในชุมชน ปัญหาครอบครัว และปัญหาการขาดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน 2) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาค่าครองชีพสูง และปัญหาการขาดโครงการสนับสนุนทักษะอาชีพ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาด้านสาธารณสุขโรค และปัญหาความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์พื้นที่ส่วนกลาง ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมมีหลายประเด็น ได้แก่ กระบวนการสื่อสาร กระบวนการสร้างความเข้าใจในปัญหาของชุมชน รวมถึงการระดมทรัพยากร การมีข้อมูล ความรู้ และการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, คุณภาพชีวิต, ชุมชนบ้านจัดสรร

Abstract

Community Participation is the important concept and method in accessing community pertaining to problems determination and needs derived from community members. Praisaneeniwet is a housing estate community located in the outskirt of Bangkok. This article is aimed to study community problems situation and needs based on participation process to solve inequalities i.e. educational access and youth development, physical improvement, poverty resolve and community strengthen, state power injustice treatment and state resource access and inequalities of opinion expression. This will lead to sustainable problem resolve in various aspects, also to the way of supporting people's participation in Bangkok development related to social inequalities. Qualitative methods were used including AIC method to gain people opinion rating of social inequalities. Brainstorming was conducted for community reconciliation plan.

Research result reveals that community has people's participation in determining problems and needs which are divided into 3 aspects: 1) social aspect i.e. drug addicted, stealing, unemployment, community subgroup, family and lack of community collective consciousness are problems. 2) economic aspect i.e. highly living expense and lacking of project for supporting skill for earning are problems. 3) environmental aspect i.e. infrastructure and instability of communal right are problems. Suggestions of people's participation for community management are communication process and the process of community problem understanding, resource pulling, information and knowledge available including community learning together.

Key Words: participation, quality of life, housing estate

บทนำ

โครงการวิจัยชุมชนเพื่อพัฒนาและแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม ในกรุงเทพมหานคร ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรุงเทพมหานคร โดยประเด็นที่สำคัญอยู่ที่การเชื่อมโยงภารกิจของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีนโยบายในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและภาคีต่างๆ ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกัน ส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขแม้เกิดภาวะวิกฤต และส่งเสริมให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินการ ร่วมคิดร่วมแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและเป็นระบบ ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

กรุงเทพมหานคร ประสานความร่วมมือกับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และสถาบันการศึกษา 25 แห่ง สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และสมาคมวิจัยการตลาดแห่งประเทศไทย ดำเนินการการศึกษาวิจัย เพื่อพัฒนาแผนยุทธศาสตร์เพื่อการปรองดองภายในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ตามกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำทางสังคม 6 ประเด็น ซึ่งได้มาจากผลการประชุมร่วมกันระหว่างหน่วยงานข้างต้น ประกอบด้วย 1) การเข้าถึงระบบการศึกษา และการพัฒนาเยาวชน 2) การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน 3) การแก้ไขปัญหาความยากจน และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน 4) การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ 5) การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ และ 6) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และการตอบสนองของภาครัฐต่อความคิดเห็นของชุมชน

สำหรับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้วิจัยร่วมรับผิดชอบดำเนินการมุ่งเน้นการศึกษาใน 4 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนอุทิศอนุสรณ์ เขตบางเขน 2) ชุมชนรวมใจสามัคคี เขตสายไหม 3) ชุมชนธนธานี เขตลาดพร้าว

และ 4) ชุมชนโปรชนีย์นิเวศน์ เขตบางเขน แต่ในที่นี้จะนำเสนอผล
การวิจัยชุมชนเฉพาะกรณีชุมชนโปรชนีย์นิเวศน์ เขตบางเขน ซึ่งศึกษาเชิงลึก
เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดปัญหาและ
ความต้องการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับ
การศึกษาใน 6 ประเด็น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของ
ชุมชน ตามกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคม 6
ประเด็น ได้แก่

- 1.1 การเข้าถึงระบบการศึกษา และการพัฒนาเยาวชน
- 1.2 การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน
- 1.3 การแก้ไขปัญหาความยากจน และสร้างความเข้มแข็งแก่

ชุมชน

- 1.4 การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ
- 1.5 การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ
- 1.6 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตอบสนอง

ของภาครัฐต่อความเห็นของชุมชน

2. เพื่อนำผลการวิจัยไปสู่รูปแบบการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ
ทั้งนี้จะนำสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการสนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในการพัฒนากรุงเทพมหานคร (เกี่ยวกับการแก้ไขความเหลื่อมล้ำ
ทางสังคม)

วิธีการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยมีการคัดเลือกตัวแทนชุมชนที่มีความหลากหลายทั้งในด้านเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และบทบาทหน้าที่ในชุมชน เช่น ผู้ชาย ผู้หญิง เยาวชน ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการชุมชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครในชุมชน และกลุ่มบุคคล/องค์กรเข้าไปดำเนินกิจกรรมชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ตัวแทนของประชาชนจากทุกกลุ่มมาระดมความคิด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วย 1) การสำรวจข้อมูลที่ได้มีการศึกษาไว้แล้ว (ข้อมูลทุติยภูมิ) 2) การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้นำชุมชน และองค์กรประชาชน และ 3) การศึกษาคุณภาพชีวิตและจัดทำแผนพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่

ก) การประเมินความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ด้วยเทคนิคบันได ซึ่งเป็นการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อรับทราบความเป็นอยู่ ความพึงพอใจต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน จากความคิดเห็นต่อความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยตัวแทนประชาชนเป็นผู้ประเมินตนเองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (2554) และคาดการณ์ในอนาคต ภายใต้กรอบระยะเวลา 2 ปี

ข) การจัดประชุมระดมความคิดเพื่อจัดทำแผนพัฒนาเพื่อการปรองดองในชุมชน ด้วยกระบวนการ AIC ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ตัวแทนประชาชนได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ โดยการทบทวนสภาพชุมชนจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน การพิจารณาผลจากการทำบันไดคุณภาพชีวิต เกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม การระดมความคิด

การพัฒนาชุมชนในอนาคต และร่วมเสนอกิจกรรมพัฒนาที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับชุมชนในอนาคต โดยจัดแบ่งประเภทกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) กิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง 2) กิจกรรมที่ชุมชนทำร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานอื่นๆ และ 3) กิจกรรมที่ขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งการกำหนดแผนพัฒนาในอนาคตนี้ ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมในโครงการทั้ง 3 ประเภทและแสวงหาผู้รับผิดชอบ เพื่อดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามระยะเวลา และงบประมาณที่กำหนดไว้

การประมวลผล

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยไม่ว่าจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสนทนากลุ่ม การประชุมระดมความคิด การประเมินคุณภาพชีวิตด้วยเทคนิคบันได การจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านด้วยเทคนิค AIC และข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการค้นคว้ามาประมวลผลในเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดกระบวนการ AIC

กระบวนการ AIC: Appreciation, Influence and Control พัฒนาขึ้นโดย William E. Smith เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) ในขณะที่ปรึกษาของ World Bank ระหว่างปี 1978-1985 (The World Bank Participation Sourcebook: <http://www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sba101.html>. สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2546.) กระบวนการ AIC เป็นกระบวนการที่ให้ความเท่าเทียมระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อนำไปสู่การสร้างและก่อให้เกิดความเข้าใจของความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมาย (purpose) และพลัง (power)

ทุกเป้าหมายจะมีพลังของตน กระบวนการ AIC จะสืบค้นเพื่อให้มั่นใจว่าแต่ละพลังได้รับการตระหนักและนำไปสู่การจัดการ จากหลัก 3 กลุ่มพลังได้แก่

- A - Appreciation = พลังที่เกิดจากความพึงพอใจร่วมกัน
ทั้งระบบ
- I - Influence = พลังอิทธิพลที่เกิดจากการมีความสัมพันธ์
กันของส่วนต่างๆ ในระบบ
- C - Control = พลังควบคุมที่เกิดจากบุคคลในระบบ
มีเป้าหมายร่วมกัน

แนวคิดการมีส่วนร่วม

โกวิทย์ พวงงาม (2553) สรุปว่า การมีส่วนร่วมเป็นอำนาจในการตัดสินใจของบุคคล กลุ่มองค์กรในการเข้าร่วมกระบวนการทำงานที่อาศัยความร่วมมือเพื่อกัน เพื่อสร้างพื้นที่ทั้งด้านการงานและจิตใจที่จะมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามที่ได้กำหนด ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ความคิดระบบความเชื่อและความยึดมั่นถือมั่นภายในแต่ละบุคคล หน่วยงาน องค์กร รวมถึงเวลาแต่ละสมัยด้วย การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (teamwork) ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนา เพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด สามารถเข้าใจสถานการณ์ของงานโดยภาพรวม โดยเฉพาะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ที่อยู่ในกระบวนการความคิดริเริ่ม ตัดสินใจวางแผนงานและดำเนินงานที่ส่งผลให้เกิดการอุทิศตนในการปฏิบัติงานนั้นๆ มากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปตามแนวทางที่ได้วางไว้

สุภางค์ จันทวานิช (2536) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนา ว่ามี 5 ระดับ ได้แก่

- (1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
 - (2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา
 - (3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
 - (4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา
 - (5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนา
- แมทธิวส์ (2540) เสนอหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1) การกำหนดประเด็นปัญหา โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์เท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมกัน และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชนและร่วมแก้ไขปัญหากที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

2) การสร้างทางเลือกให้กับชุมชนโดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ เป็นกระบวนการตัดสินใจที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนายังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกันแต่เป็น การสร้างแนวกว้างๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ

3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมให้เห็นผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันของผู้เข้าร่วม

และเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คน ก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แกกันและกัน

4) การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ชาวบ้านตัดสินใจว่ากิจกรรมที่ดำเนินการใดแล้วมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนพวกเขา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

Compbell (1976, P. 399) สรุปว่า คุณภาพชีวิตเป็นมิติที่มีหลากหลายรูปแบบโดยเน้นที่ความสุขและความพึงพอใจในชีวิต ที่แต่ละคนเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่ต้องการให้เป็นหรือคาดหวัง ผลที่ได้จะเป็นความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจ ความสุขหรือไม่มีความสุขซึ่งเป็นการตัดสินใจของแต่ละบุคคล

UNESCO (1993, P. 128) นิยามคุณภาพชีวิตไว้ในชุดฝึกอบรมทางการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตว่า หมายถึง ระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ และได้นิยามโครงการเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตว่า เป็นโครงการที่มีเป้าหมายเพื่อช่วยสมาชิกในชุมชนให้ได้รับความรู้ เจตคติค่านิยม และทักษะที่จำเป็นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายสามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิตทั้งในลักษณะปัจเจกบุคคลและในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชน

Leonard and Anderson (1975, อ้างใน รณรุทธ์ บุตรแสนคม, 2540) กล่าวถึงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ว่า พิจารณาได้จากองค์ประกอบ 9 ประการ ได้แก่ สุขอนามัย อาหาร การศึกษา การประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัย สวัสดิการทางสังคม เครื่องนุ่งห่ม นันทนาการ และสิทธิมนุษยชน

กล่าวโดยสรุป คุณภาพชีวิตที่ชุมชนต้องการ คือ การมีชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ที่สามารถดำเนินอยู่ในชีวิตและสังคม ได้มีความพึงพอใจกับความเป็นอยู่ของตนเอง มีปัจจัยทางด้านวัตถุที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย สุขภาพ มีสาธารณูปโภคที่ดี มีงานทำ มีเศรษฐกิจดี เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นที่ยอมรับของสังคม

ผลการวิจัย

จากการจัดประชุมระดมความคิด² เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเพื่อการปรองดองในชุมชน ด้วยกระบวนการ AIC ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ตัวแทนประชาชนได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และแนวทางการพัฒนา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ปัญหาของชุมชน พบว่ามีปัญหา 3 ด้าน ดังนี้

1) ปัญหาด้านสังคม มี 6 ปัญหาย่อย ได้แก่

1.1 ปัญหายาเสพติด ผู้ให้ข้อมูลหลักผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อ 27-28 กรกฎาคม และ 3 สิงหาคม 2554 ระบุว่า ประมาณปี พ.ศ. 2534 มีปัญหายาเสพติดเกิดขึ้นในชุมชน ส่วนมากเป็นยาเสพติดประเภทขาว ซึ่งแต่ละบ้านที่มีบุตรหลานประสบปัญหาก็คงต้องมีการดูแลอย่างใกล้ชิด ปัจจุบันปัญหาเรื่องยาเสพติดก็เริ่มลดน้อยลงบ้าง แต่ชุมชนก็ยังคงมีความกังวลในประเด็นนี้อยู่ จึงอยากให้มีการแก้ปัญหายาเสพติดให้หมดไป

² เพื่อประเมินความเหลื่อมล้ำทางสังคมด้วยเทคนิคบันได และประชุมระดมความคิดเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม วันศุกร์ที่ 2 - วันเสาร์ที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2554 โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 33 คน

1.2 ปัญหาการลักขโมย จากการสอบถามคนในชุมชน เมื่อเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2554 พบว่า ผังศาลาชุมชน (ผังขวา) ไม่ค่อยมีการลักขโมย แต่ในผังตรงข้ามมีปัญหาเรื่องขโมย เนื่องจากผังศาลาชุมชนเป็นชอยตัน พื้นที่เล็ก ๆ มีบ้าน การสังเกตชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน การสำรวจและจัดทำแผนที่ชุมชน มีตัวแทนกรรมการชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล และในตอนกลางคืนมีชาวบ้านคอยสอดส่อง ทำให้ไม่มีขโมย ในขณะที่ผังตรงข้ามมีจำนวนบ้านที่หนาแน่นกว่า จึงทำให้ประสบปัญหาเรื่องขโมยมากกว่า

1.3 ปัญหาการว่างงาน เมื่อสมาชิกในชุมชนจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีแล้ว ยังไม่สามารถหางานได้ จึงอยากให้มีการสนับสนุนด้านการประกอบอาชีพ

1.4 ปัญหาการรวมกลุ่มในชุมชน ในภาพรวมชุมชนหมู่บ้านไพบรณิย์นิเวศน์ มีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมชุมชนในโอกาสสำคัญต่าง ๆ อย่างไรก็ตามผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ในชุมชนช่วงอายุอื่น ๆ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนน้อยมาก และบางครัวเรือนยังไม่เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ทั้งนี้ผู้แสดงความคิดเห็นจากเวทีชุมชนว่า ยังมีปัญหาการแบ่งพรรคแบ่งพวก ทำให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนอยู่บ้าง

1.5 ปัญหาครอบครัว มีคนในครอบครัวติดสุรา และในกลุ่มผู้สูงอายุ มีบางรายกล่าวว่า ครอบครัวไม่อบอุ่น ว้าเหว่ อยู่กับลูกหลานก็มีแต่งาน ไม่มีเวลาดูแล ลูก ๆ และสามีทอดทิ้ง

1.6 ปัญหาการขาดจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน จากเวทีรับฟังความคิดเห็นชุมชน พบว่า ชาวชุมชนหมู่บ้านไพบรณิย์นิเวศน์ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาจากเพื่อนบ้าน ได้แก่ รถบ้านอื่นมาจอดหน้าบ้านของตน รถขับเร็ว รถจอดตามถนนเยอะมากทำให้รู้สึกวุ่นวาย ถนนแคบลง มีมูลสุนัขมากและส่งกลิ่นเหม็นมาก ตอนกลางคืนสุนัขเห่าเสียงดัง เศษขยะมากเพราะสุนัขมาคุ้ยขยะ การทิ้งขยะไม่เป็นที่ และปัญหาเสียงดังรบกวนจากเพื่อนบ้าน

2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ มี 2 ปัญหาย่อย ได้แก่

2.1 ปัญหาค่าครองชีพสูง สมาชิกบางรายในชุมชนไม่ได้รับเงินเดือนในการทำงานอย่างเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ เนื่องจากในปัจจุบันค่าอาหารและค่ารถโดยสารในการเดินทางมีราคาสูง ยังประสบปัญหายากจนในหลายครอบครัว มีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย

2.2 ปัญหาการขาดโครงการสนับสนุนทักษะอาชีพ มีสมาชิกในชุมชนที่ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้เพราะร่างกายไม่สมบูรณ์ รวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุไม่มีรายได้พิเศษ เบี้ยยังชีพรัฐบาลยังไม่เพียงพอผู้สูงอายุบางรายไม่มีรายได้มาเลี้ยงดูหลาน

3) ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม มี 2 ปัญหาย่อย ได้แก่

3.1 ปัญหาด้านสาธารณูปโภค ชุมชนหมู่บ้านโปรชนีย์นิเวศน์สามารถจัดการสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานได้ครบถ้วนแต่ยังมีปัญหาอยู่บ้างในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ท่อระบายน้ำในชุมชนอุดตันทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมไฟฟ้าสว่างไม่เพียงพอ พนักงานไม่ค่อยมาเก็บขยะ และชุมชนยังไม่มีสัญญาณเตือนภัย

3.2 ปัญหาความไม่มั่นคงในกรรมสิทธิ์พื้นที่ส่วนกลาง พบว่าพื้นที่ส่วนกลางบางแห่งได้แก่ ศาลาเอนกประสงค์ และสนามเด็กเล่นเป็นสถานที่รวมกิจกรรมของชุมชน ในปัจจุบันเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทเอกชนไม่สามารถทำการปรับปรุงหรือการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมอื่นๆ ได้

แนวทางการแก้ไขปัญหา ในภาพรวมชุมชนเห็นว่า ควรมีการดูแลจากกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะปัญหาเสาพาด ปัญหาการลักขโมย และปัญหาด้านสาธารณูปโภค ส่วนปัญหาความขัดแย้งเป็นเรื่องภายในชุมชนที่ต้องหาแนวทางจัดการต่อไป

ความต้องการของชุมชน จำแนกตามด้านทั้ง 3 ด้าน มีดังนี้

ความต้องการด้านสังคม

สมาชิกชุมชนต้องการเห็นทุกคนออกกำลังกาย ต้องการให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมากขึ้น มีโครงการสอนการบ้าน/ภาษาอังกฤษ โครงการสอนลีลาศ ต้องการให้สร้างทัศนคติที่ดีให้กับคนในชุมชน ต้องการให้มีวิถีชีวิตแบบสังคมสมัยก่อน ที่ชุมชนมีวิถีชีวิตในการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ให้เยาวชนเห็นความสำคัญของการศึกษา ต้องการให้มีโครงการปลอดภัยไร้ยาเสพติด และการมีจิตอาสาในชุมชน ต้องการให้ทุกคนทิ้งขยะให้ลงถังและถูกที่ และต้องการให้สมาชิกขบถด้วยความระมัดระวัง

ความต้องการด้านเศรษฐกิจ

สมาชิกชุมชนต้องการให้มีการสอนอาชีพที่ทันสมัย เช่น ตัดขน อาบน้ำสุนัข และเสริมสวย ต้องการให้มีการสอนคอมพิวเตอร์ในชุมชน สอนงานฝีมือหรือฝึกอาชีพต่างๆ ต้องการให้มีสินค้า OTOP ต้องการให้มีการส่งเสริมอาชีพ เช่น กลุ่มแม่บ้าน รวมทั้ง ต้องการให้มีกองทุนด้านต่างๆ เช่น ด้านกีฬา ด้านผู้สูงอายุ ด้านผู้ติดยาเสพติด

ความต้องการด้านสิ่งแวดล้อม

สมาชิกชุมชนต้องการให้ชุมชนมีความสะอาด ต้องการให้มีการรื้อถอนขยะพิษสุนัขบ้าให้กับสุนัข ต้องการให้รัฐช่วยจัดตั้งป้อมยามในชุมชน และจัดตั้งสัญญาณเตือนภัย กรณีไฟไหม้ ต้องการให้มีที่ระบายน้ำที่ดี ไม่ต้องการให้น้ำท่วม มีโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ในชุมชน โครงการผักสวนครัวรั้วกินได้ หรือผักสวนครัวลอยฟ้า สำหรับในส่วนพื้นที่ส่วนกลาง ต้องการให้ชุมชนมีอุปกรณ์การเล่นกีฬา มีห้องสมุด มีร้านเกมส์ในชุมชน มีสถานที่เล่นกีฬา มีตลาดนัดในหมู่บ้าน และมีสถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 1 กรรมการชุมชนร่วมพูดคุยแสดงความคิดเห็น

การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประเมินความเหลื่อมล้ำทางสังคม ด้วยตัวชี้วัด

เมื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประเมินความเหลื่อมล้ำทางสังคมด้วยตัวชี้วัดในประเด็นต่างๆ พบว่า ชุมชนมีความเห็นต่อประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. การเข้าถึงระบบการศึกษา และการพัฒนาเยาวชน

ประเด็นนโยบายและมาตรการของกรุงเทพมหานครที่เอื้อต่อการจัดและการพัฒนาจัดการพื้นที่ มีตัวชี้วัดคือ การที่ครูรับรู้ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร และโรงเรียนภาครัฐ และประเด็น เรื่องการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานครในระดับสำนัก เขต และชุมชน มีตัวชี้วัดคือ ครูรับรู้แผนงานโครงการของกทม. และโรงเรียนภาครัฐในเรื่องการจัดการ

ศึกษา ชุมชนเห็นว่า ครูในโรงเรียนกรุงเทพมหานคร รับรู้ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษา เนื่องจากต้องทำมาเป็นแผนตัวอย่างในการนำมาปรับใช้เป็นแผนการจัดการศึกษาในโรงเรียนของตน

ประเด็น กระบวนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและชุมชน มีตัวชี้วัดคือ การจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเห็นว่าโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เวลามีการบ้านก็ให้ผู้เรียนช่วยกันคิดหาคำตอบ มีการทำโครงงาน หรือทำรายงานเกือบทุกวิชา นอกจากนี้ครูยังให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมเองในสิ่งที่ผู้เรียนไม่สามารถตอบคำถามของครูได้ สำหรับตัวชี้วัดเรื่อง จำนวนผู้รับบริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น เยาวชนในชุมชนได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษา ซึ่งเยาวชนส่วนใหญ่ศึกษาที่โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภช บางเขน

ประเด็นการประสานงานเพื่อความร่วมมือของกทม. ภาคเอกชน และประชาสังคม ตัวชี้วัดคือ ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ชุมชนเปิดศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนทุกวันอาทิตย์ และมีการเปิดสอนการนวดแผนไทย ชุมชนยังไม่มีโครงการ ตัวชี้วัดเรื่อง โรงเรียนและ/หรือชุมชนมีกลไกช่วยเด็กยากจนให้สำเร็จการศึกษาได้ ส่วนประเด็นโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ที่ไม่ปิดกั้นของเด็กและเยาวชน ตัวชี้วัดคือ เด็กและเยาวชนเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม พบว่า เด็กในชุมชนได้รับโอกาสเข้าถึงการศึกษาทุกคน ตามนโยบายของรัฐบาล นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังมีความคิดที่อยากจะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น สำหรับเด็กที่มีความสามารถด้านกีฬา โรงเรียนจะมีทุนการศึกษาให้เรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ส่วนตัวชี้วัดนักเรียนที่ยากจน สามารถเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ในอัตราเฉลี่ยที่ไม่ต่ำกว่าอัตราเฉลี่ยของประเทศ และเยาวชนส่วนใหญ่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ ส่วนประเด็น การสร้างความสามารถให้แก่เด็กและเยาวชน มีตัวชี้วัดว่า เยาวชนได้รับการส่งเสริมกิจกรรมด้านสันตนาการ

และก็พาร่วมกันทั้งในและระหว่างชุมชน พร้อมทั้งได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตพื้นฐานที่สามารถประกอบสัมมาชีพและเป็นพลเมืองดี เด็ก ๆ ได้เรียนทำขนมอบที่โรงเรียน และนำขนมออกมาขายให้กับเพื่อน ๆ ในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการสอนทำไข่เค็ม ถือได้ว่าเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยสร้างอาชีพให้กับเด็ก ๆ ต่อไป

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 2 กลุ่มเยาวชนออกมาลงคะแนนกิจกรรมที่อยากให้เกิดขึ้นในชุมชน

2. การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชน

การวิเคราะห์ประเด็นภายในและภายนอกครัวเรือน กำหนดตัวชี้วัดว่า พื้นที่ใช้สอยในครัวเรือน ห้องน้ำ บันได ราวจับ ทางลาด แสงสว่าง είοต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสมาชิกในครัวเรือน โดยลักษณะครัวเรือนในชุมชน มีความมั่นคงแข็งแรง มีพื้นที่ใช้สอยที่เอื้อต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่วนภายนอกครัวเรือน กำหนดตัวชี้วัดเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดสภาพแวดล้อม พบว่าเด็ก ๆ มีส่วนร่วมในการช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน ซักผ้า กวาดบ้าน ตลดอดจนกวาดไปไม้หน้าบ้าน ส่วนมากเป็นการทำความสะอาด

ภายในบ้านมากกว่าที่จะทำความสะอาดนอกบ้าน และชุมชนมีกิจกรรม การทำความสะอาดหมู่บ้านร่วมกัน ส่วนเรื่องการจัดพื้นที่ส่วนรวม เกิดจาก การระดมอาสาสมัคร ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของชุมชน ซึ่งการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน จะจัดที่ศูนย์ประชุมหน้าหมู่บ้าน และส่วนใหญ่จะมีผู้สูงอายุ เป็นผู้ร่วมกิจกรรม เช่น การทำกับข้าว การดำเนินงานต่าง ๆ อำนวย ความสะดวก (รับแขก บริการน้ำดื่ม) เป็นต้น แต่เนื่องจากช่วงวัยแรงงานต้อง ทำงาน และเด็ก ๆ ไม่ค่อยมีส่วนร่วม บริเวณทางเดินชุมชนมีแสงสว่างเพียงพอ คือ มีไฟทางจำนวน 34 จุดรอบชุมชนใน 4 ซอย แต่ทางลาดยังไม่มีการจับ ส่วนห้องน้ำส่วนรวมที่ถูกสุขลักษณะ พบว่า ชุมชนมีห้องน้ำส่วนรวมที่ ศาลาชุมชนจำนวน 1 ห้อง ถูกสุขลักษณะและเอื้อต่อการใช้ของผู้สูงอายุ แม้ชุมชนไม่มีการจัดพื้นที่ส่วนรวมในลักษณะสวัสดิการชุมชนที่ทันสมัย ทัดเทียมห้างสรรพสินค้าแต่ก็มีการพัฒนาคุณภาพของการบริโภคและใช้สอย เช่น มีร้านค้าสวัสดิการของชุมชน อาหาร เสื้อผ้า วัสดุอุปกรณ์ใช้สอย ที่ผลิตได้ โดยสมาชิกของชุมชนต่อหัวประชากรของชุมชน ส่วนการจัดพื้นที่ส่วนรวม เพื่อการดูแลจัดการขยะ น้ำเสีย การบริการวัสดุทำความสะอาด เช่น น้ำส้วม ชีวภาพ ต่อหัวประชากรของชุมชนนั้น ชุมชนเคยริเริ่มโครงการด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดแคลนพื้นที่ และ ในสภาพชุมชนไม่ติดลำคลอง และมีสำนักงานเขตเข้ามาเก็บมูลฝอย ในภาพรวม สมาชิกในชุมชนมีความพอใจในสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มเด็กและเยาวชน มีความพึงพอใจในความสะดวกของชุมชนภาพรวมในระดับมาก แต่ท้ายชุมชน (ซอย 1) เด็ก ๆ มีความคิดเห็นว่ามีบรรยากาศน่ากลัว อันตราย หนีไฟตามทางก็ไม่ค่อยมี ส่วนกลุ่มวัยทำงาน พอใจ ในสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของชุมชนมาก ประปา ไฟฟ้า ครบถ้วน สภาพแวดล้อมดี เดินทางสะดวกใกล้ที่สาธารณประโยชน์ทุกด้าน เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน สนามกีฬา ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุมีความพอใจในสภาพแวดล้อม โดยรวม จะมีบ้างที่ไม่พอใจ คือมีปัญหาหน้าท่วมในบางจุด

3. การแก้ไขปัญหาความยากจนและสร้างความเข้มแข็งแก่

ชุมชน

3.1 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นความยากจน การมีงานทำ (การทำงานที่มีรายได้และไม่มีรายได้) อาศัยตัวชี้วัด ได้แก่ อัตราส่วนของคนว่างงาน ต่อคนวัยทำงาน ประเภทของคนว่างงาน (ทุกกลุ่มอายุ) และเหตุผลการมีงานทำ ความมั่นคงของงานที่ทำ ความพึงพอใจต่องานที่ทำ ความต้องการมีรายได้เสริม ความต้องการฝึกวิชาชีพหรือทักษะแรงงานและความต้องการความช่วยเหลือให้มีงานทำ (จากกรุงเทพมหานครและหน่วยงานภาครัฐ) พบว่า คนว่างงานน้อย ลักษณะของงานที่ทำส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่เกษียณอายุแล้วกับรัฐวิสาหกิจ และประกอบธุรกิจส่วนตัวบ้างเล็กน้อย ถ้าคนที่พ่อแม่ทำงานที่โปรชนีย์มักจะให้ลูกของตนทำงานที่โปรชนีย์เหมือนตน งานที่ทำส่วนใหญ่มีความมั่นคงในระดับหนึ่งและพึงพอใจกับงานที่ทำ แต่ก็อยากทำงานที่เห็นผล ได้รายได้ที่มากกว่า ส่วนความต้องการมีรายได้เสริม ต้องการทำอาชีพเสริมทาง อินเทอร์เน็ต ต้องการหาเงินได้ด้วยตนเองแบบไม่ต้องรบกวนลูกหลาน ส่วนความต้องการฝึกวิชาชีพหรือทักษะแรงงาน พบว่า กลุ่มวัยแรงงาน อยากได้การฝึกคอมพิวเตอร์ หรือ ภาษาอังกฤษ เมื่อก่อนที่จะชุมชนเคยมีการฝึกอาชีพแล้ว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากไม่ใช่อาชีพที่ตลาดรองรับ แต่เป็นอาชีพที่นำไปใช้ในครัวเรือนมากกว่าสร้างรายได้ เช่น ทำน้ายาล้างจาน การบูร จึงอยากให้มีการสอนอาชีพที่ตรงกับความต้องการ เช่น ช่างเสริมสวย ตัดขนสุนัข สำหรับอาชีพหมวดที่เปิดสอนนั้น คนในชุมชนจะเป็นผู้สอน แต่เกือบทั้งหมดของผู้เรียนเป็นคนนอกชุมชน เนื่องจากมองว่าอาชีพหมวดเป็นอาชีพที่เปิดกิจการมาแล้ว

กลุ่มผู้สูงอายุ มีอยู่ 2 กลุ่ม คือ ไม่อยากทำอะไรแล้ว อยากพักผ่อน (กลุ่มนี้อยู่กับลูกหลาน ไม่ได้ทำอะไร ฐานะค่อนข้างดี) อีกกลุ่มที่ยังอยากฝึกเพื่อเป็นอาชีพ เพราะยังมีภาระดูแลหลาน และคนที่คิดว่ายังพอมี

กำลังอยากจะทำ มีอยู่ท่านหนึ่งที่อยากจะทำดอกไม้จันทน์ขายโดยการรวมกลุ่มกับคนในหมู่บ้าน แต่ไม่มีใครเห็นด้วย และชุมชนไม่ต้องการความช่วยเหลือให้มึงานทำ (จากกรุงเทพมหานครและหน่วยงานภาครัฐ) เพราะคนส่วนมากในชุมชนไม่ได้ว่างงาน และเป็นวัยสูงอายุเป็นส่วนมาก ในประเด็นความเพียงพอของรายได้ และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีตัวชี้วัดคือ ร้อยละของค่าใช้จ่ายในหมวดอาหารต่อรายได้ครัวเรือน พบว่า ค่าอาหารประมาณ 200-300 บาทต่อวัน เดือนหนึ่งมีรายได้รวมทั้งครอบครัว 40,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 15-22.5 ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 15,000 บาท ค่าใช้จ่ายต่อวันคือ 200 บาท (6,000 บาท/เดือน) ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่สำคัญที่สุด และมีสัดส่วนต่อรายได้ครัวเรือนสูงสุดคือค่าอาหาร คิดเป็น ร้อยละ 15-22.5

นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายเรื่องเรียนของลูก หลาน ค่าใช้จ่ายในบ้าน (น้ำ ไฟ) ลักษณะของการออมเงินคือ เป็นเงินออมในลักษณะเงินประกันชีวิต สหกรณ์ออมทรัพย์ ฝากธนาคาร และลักษณะของเงินออมเพื่ออนาคตคือ มีเงินสำรองติดกระเป๋าไว้ในบ้าน การเล่นแชร์ ประกันชีวิต สหกรณ์ออมทรัพย์ ฝากธนาคาร

ลักษณะ ทรัพย์สินและหนี้สินของครัวเรือน ส่วนใหญ่มีบ้าน และมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนหนี้สินมีหนี้เพื่อนบ้าน หนี้รถยนต์ ส่วนใหญ่จะเป็นของชิ้นใหญ่ๆ เพราะถ้าเป็นพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าจะมีกำลังจ่ายสดในชุมชนไม่มีปัญหาเรื่องหนี้การพนัน ไม่มีหนี้บัตรเครดิต มีการกู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อประกอบอาชีพ กู้ธนาคาร เพื่อซื้อบ้าน ชุมชนมีแหล่งเงินกู้และความสามารถในการชำระหนี้ คือกู้จากธนาคาร เช่น ธนาคารอาคารสงเคราะห์ สหกรณ์ ธนาคาร เพื่อนบ้าน เนื่องจากส่วนใหญ่มีเครดิตดี ธนาคารให้กู้ และสามารถจ่ายได้ตรงตามระยะเวลาทุกงวด ชุมชนมีแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิกคือ มีกองทุนของกรุงเทพมหานครที่ให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมได้ มีการค้าประกัน การค้าประกันต้องมีการรวมกลุ่มกัน

ซึ่งการกู้เงินในลักษณะนี้ไม่ได้รับความสนใจจากคนในชุมชน เนื่องจาก การค้าประกันที่ต้องอาศัยความเชื่อถือกันพร้อมกับมีกลุ่มออมทรัพย์แต่ไม่ได้มุ่งเน้น การแก้ปัญหาหนี้สิน วัตถุประสงค์หลักเพื่อสนับสนุนการออมทรัพย์

ในประเด็นอัตราส่วนพึงพิงของคนวัยแรงงานกับเด็กและคนชรา พบว่า สัดส่วนของเด็ก (ต่ำกว่า 18 ปี) ต่อคนวัยแรงงาน คือประมาณ 10% ของโครงสร้างประชากรในชุมชน ในขณะที่สัดส่วนของผู้สูงอายุ (65 ปี ขึ้นไป) ต่อคนวัยแรงงาน คือประมาณ 20% ของโครงสร้างประชากรในชุมชน

สำหรับแหล่งรายได้สำคัญของเด็กและผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า เด็กมีเงินรายได้ หรือค่าขนมจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง เด็ก ๆ ในชุมชนส่วนใหญ่ ยังไม่มีรายได้จากการทำงานพิเศษ สำหรับเด็กที่มีรายได้พิเศษ เช่น เป็นนักกีฬา จะมีรายได้พิเศษจากการแข่งขันกีฬา ผู้สูงอายุที่ทำงานยังต้อง เลี้ยงตัวเอง และหลาน มีรายได้จากการค้าขาย และรับจ้างทั่วไป ผู้สูงอายุ ที่ไม่ทำงาน มีลูกดูแล อยู่กับครอบครัว มีรายได้จากลูกให้ใช้ในแต่ละเดือน ลักษณะการทำงานของเด็กและผู้สูงอายุในชุมชน พบว่า เด็ก ๆ ในชุมชนยัง ไม่มีการทำงานพิเศษ หรือมีรายได้เสริมใด ๆ ผู้สูงอายุทำขนมไทยขาย ร้านอาหารตามสั่ง ทำงานบ้าน รับจ้างทำขนม อยู่กับลูกหลาน ไม่ได้ทำอะไร

3.2 ความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนมีกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดคือ ชมรมผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็น ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ประเด็นการมีส่วนร่วมใน การแก้ไขปัญหาภายในชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีส่วนร่วมตามแต่ ความสมัครใจของแต่ละครัวเรือน จากทั้งชุมชนมีครัวเรือนที่มีจิตอาสาในการร่วมมือ กับส่วนกลางประมาณ 30% ของครัวเรือนทั้งหมด ชุมชนมีผู้นำชุมชน ที่เข้มแข็ง มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ที่จะมี การร่วมกันทำสาธารณะประโยชน์ เช่น การทำความสะอาดหน้าบ้าน และ พื้นที่ส่วนรวม การทำกับข้าวเลี้ยงผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทำบุญสงกรานต์ ปีใหม่

วันแม่ วันพ่อ สมาชิกในชุมชนมีโอกาสรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันแบบเป็นทางการเมื่อมีการประชุมของหมู่บ้านซึ่งมีการให้สมาชิกทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มของคณะกรรมการชุมชนและแบบไม่เป็นทางการคือการพบปะพูดคุยกันตอนเย็นกันระหว่างเพื่อนบ้าน ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนพบว่าโดยรวมเห็นด้วยว่าภายในชุมชนมีความสามัคคี เห็นได้จากการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่เกี่ยงว่าจะเป็นหน้าที่ใคร

4. การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐ

4.1 การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐในด้านต่าง ๆ พบว่าไม่มีปัญหาที่ถูกเอารัดเอาเปรียบหรือการใช้อำนาจรัฐในทางมิชอบ การใช้อำนาจทางกฎหมาย พบว่ามีการบริการที่ดีกว่าแต่ก่อน รวดเร็ว มีการให้คำแนะนำในการบริการ มีการต้อนรับ และการอำนวยความสะดวก เมื่อเข้าไปใช้บริการ แม้บางหน่วยงานยังล่าช้าในการให้บริการอย่างเช่น สำนักงานเขตที่ขอความอนุเคราะห์เพื่อจัดยุ้ง ฝ้ายโยธา ขอร้องไม่ให้ทำรางน้ำทิ้ง แต่ไม่ได้รับฟังความคิดเห็น สำหรับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐที่มีต่อสภาพปัญหา และสาเหตุของปัญหาในการใช้อำนาจรัฐในทางมิชอบเอารัดเอาเปรียบประชาชน (ภายในหน่วยงานของตนหน่วยงานรัฐอื่นๆ) พบว่าไม่มีปัญหาใหญ่ ๆ แต่มีเรื่องการเก็บค่าบริการเก็บมูลฝอย ระยะเวลาเก็บค่าธรรมเนียมไม่เคยตรงกัน บางครั้งก็ 2 เดือนครั้ง บางครั้งก็ 3 เดือนครั้ง

ประเด็นการใช้อำนาจทางโครงสร้างอำนาจรัฐ การแทรกแซงกระบวนการ การตรวจสอบ การสอบสวน พิจารณาคดี ทั้งกับเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน รวมทั้งผลประโยชน์ทับซ้อนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่รัฐ และเรื่องกลุ่มอิทธิพลหรือผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อ พบว่า ไม่มีปัญหา หากจะมีคงเป็นเรื่องเจ้าหน้าที่ของรัฐมีผลประโยชน์ทับซ้อนและทำให้การให้บริการล่าช้า ส่วนฝ่ายการเมืองมีผลประโยชน์ทับซ้อน ดังนั้น ในความคิดเห็นของชาวชุมชนเห็นว่า สิ่งนี้หลีกเลี่ยงไม่ได้

4.2 การแก้ไขปัญหาความไม่ยุติธรรม แบ่งประเด็นดังนี้

1) ธรรมาภิบาล (governance) และบรรษัทภิบาล (corporate governance) โดยการระบุประเภทและจำนวนคดีในชุมชนที่ต้องการให้แก้ไขปัญหาลำหน้าให้รัฐเอาเปรียบ ใช้อำนาจในทางไม่ชอบ พบว่า ไม่มีสำหรับหน่วยงานมีการกำหนดแผนที่ทางความคิด (road map) เพื่อแก้ไขปัญหาการเอาเปรียบและใช้อำนาจในทางมิชอบพบว่า ทางสถานีตำรวจนครบาลบางเขน มีการประเมินความพึงพอใจของประชาชน ซึ่งมีรายละเอียดเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐร่วมด้วย

2) การส่งเสริมให้ประชาชนมีกลุ่มหรืออำนาจในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกำหนด ระบบติดตามการทำงาน มีผู้แทนชุมชนเป็นกรรมการ พบว่า มีการทำงานร่วมกับสถานีตำรวจ มีตัวแทนชุมชนร่วมเป็นอาสาสมัครสายตรวจประชาชนสถานีตำรวจบางเขนร่วมออกตรวจเข้าเวรที่ศาลาชุมชน ไม่ทุกวัน มีการทำงานร่วมกับสำนักงานเขตมีประธานชุมชนและเลขาเข้าร่วมประชุม

5. การเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ

5.1 ที่อยู่อาศัย

ชุมชนมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยที่มั่นคง/ปลอดภัย โดยปกติทุกคนในชุมชนจะดูแลหน้าบ้านของตนเอง และมีการปรับปรุงอยู่อย่างสม่ำเสมอ และมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามา ฉีดยุง และลอกท่อชุมชนมีความปลอดภัยเพราะมีตำรวจบ้าน มีสายตรวจมาตรวจทุกวัน

5.2 ด้านสุขภาพอนามัย

ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย (เด็กและเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ) ได้รับบริการสุขภาพตามสิทธิที่พึงจะได้รับอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากมีประธานชุมชนที่ดี มีการดูแลเอาใจใส่สมาชิก ทำให้ทุกคนได้รับบริการสุขภาพขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง รวมถึงผู้พิการด้วย ผู้คนในชุมชนได้รับบริการด้าน

สุขภาพที่ศูนย์ 24 โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้จากการใช้สิทธิประกันสุขภาพถ้วนหน้าและบางส่วนมีประกันส่วนบุคคล เด็กๆ ในชุมชนได้รับการฉีดโปลิโอ ภายในชุมชนมีสถานพยาบาลที่สามารถเข้าไปใช้บริการขั้นพื้นฐานได้ เปิดบริการทุกวันและมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นเวรประจำวันและได้รับการตรวจสุขภาพจากหน่วยงานภายนอก 2-3 เดือนต่อครั้ง

5.3 ด้านการศึกษาและการอบรมอาชีพ พบว่า ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย (เด็กและเยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการ) ยังไม่ได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษาและฝึกอบรมอาชีพที่เหมาะสม

5.4 ด้านสาธารณูปโภค ชุมชนมีสาธารณูปโภคและเข้าถึงระบบสาธารณูปโภคที่ครบถ้วน (ถนน/ ทางเดินเท้า/ น้ำประปา/ ไฟฟ้า/ โทรศัพท์)

5.5 ด้านสิ่งแวดล้อมและความร่มรื่นสวยงาม พบว่า ชุมชนยังไม่มีระบบและกลไกในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมและปัญหาขยะ

5.6 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ชุมชน มีระบบป้องกันอัคคีภัยในชุมชน มีถังดับเพลิงเกือบทุกครัวเรือน ทางสำนักงานเขตให้การสนับสนุน มีการส่งเสริมให้เกิดกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยหรือตำรวจบ้านเพื่อดูแลความเรียบร้อยของชุมชน ชุมชนมีตัวแทนเป็นอาสาสมัครตำรวจบ้านเพื่อดูแลความปลอดภัยในชุมชน

5.7 ด้านกีฬาและนันทนาการ ชุมชนมีการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้จัดกิจกรรมด้านกีฬาและนันทนาการในชุมชน มีสนามเปตอง แต่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่ที่เข้ามาเล่น นอกจากนี้ยังไม่พบว่าชุมชนมีการส่งเสริมให้เด็กๆ เล่นกีฬา ด้านสถานที่/อุปกรณ์สำหรับเล่นกีฬาและจัดกิจกรรมนันทนาการชุมชนมีสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมนันทนาการ คือศาลาชุมชน สำหรับสนามเด็กเล่นในชุมชนมีพื้นที่น้อย อุปกรณ์เครื่องเล่นยังไม่เหมาะสม

กับวัยของเด็กทุกวัย แต่ก่อนในชุมชนเคยมีโต๊ะปิงปองในศาลาชุมชน สำหรับ
ที่โรงเรียน มีสนามฟุตบอล โต๊ะปิงปอง สนามตะกร้อ เป็นต้น

5.8 ด้านสวัสดิการสังคมผู้ด้อยโอกาส ด้านผู้พิการ ผู้สูงอายุ
และผู้ติดเชื้อ HIV ได้รับการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพตามสิทธิอย่างทั่วถึงและ
เป็นธรรม โดยได้รับเบี้ยผู้สูงอายุ 500 บาท/เดือน โดยการโอนเงินเข้าบัญชี
เป็นประจำทุกเดือนอย่างทั่วถึง

ที่มา: ถ่ายภาพโดยคณะวิจัย

ภาพประกอบที่ 3 ชาวบ้านในชุมชนกำลังแสดงความคิดเห็น

**6. ปัญหาการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและ
การตอบสนองของภาครัฐต่อความคิดเห็นของชุมชน**

6.1 กระบวนการสื่อสารระหว่างรัฐกับชุมชน

1) การมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชน
พบว่า ชุมชนไม่มีปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
โดยชาวชุมชนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงช่องทางแสดงความคิดเห็นได้อย่างไร
ก็ตาม การแสดงความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล และส่วนใหญ่

การประชุมมักจัดขึ้นในตอนกลางวัน ซึ่งเป็นเวลาที่ชาวชุมชนส่วนใหญ่ออกไปทำงาน ไม่ใช้การขาดความรู้ในประเด็นนั้นๆ และไม่ใช้การที่ประชาชนไม่ชอบแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นสาธารณะต่างๆ หรือไม่กล้าแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นสาธารณะต่างๆ เนื่องจากเกรงกลัวกลุ่มผู้มีอิทธิพล แต่การที่ประชาชนเพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ ในสังคมหรือชุมชนมีความเป็นไปได้ หากเทียบกับปัญหาเศรษฐกิจที่ทำให้ไม่มีเวลาไปแสดงความคิดเห็นแล้ว ชาวบ้านพิจารณาว่าน่าจะเป็นสาเหตุแรกมากกว่า บางคนเห็นว่า ตัวเองสบายแล้ว ฐานะดี ไม่มีปัญหาอะไร จึงไม่จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน จะเข้าหากรรมการชุมชนเมื่อมีปัญหา ประชาชนในชุมชนมีการปรึกษาหารือกันเป็นประจำโดยมีการพูดคุยกันระหว่างเพื่อนบ้าน ในช่วงเย็น ซึ่งเป็นเวลาออกกำลังกายในหมู่บ้านในชุมชน รวมถึงมีการจัดประชุม คณะกรรมการและคนในชุมชน เพื่อแจ้งข่าวสารและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชุมชน ด้านมีผู้นำชุมชนที่ให้การสนับสนุนและเป็นตัวแทนนำความคิดเห็นของชุมชนไปเสนอต่อภาครัฐ พบว่าชาวชุมชนเห็นด้วย แต่มีการเสนอว่า ต้องการให้ประธานชุมชนมีการตัดสินใจที่เด็ดขาด รวดเร็วกว่านี้ ปัจจุบันประธานหมู่บ้านเป็นตัวแทน หรือเป็นสื่อกลางระหว่างเจ้าหน้าที่เขต เพื่อบอกกล่าวถึงความต้องการและปัญหาของชาวบ้าน หรือการร้องขอความช่วยเหลือทางด้านต่างๆ

2) ช่องทางการสื่อสารระหว่างชุมชนกับรัฐ ประชาชนในชุมชนทุกคนมีและสามารถเข้าถึงช่องทางการแสดงความคิดเห็น เพราะมีตัวแทนคณะกรรมการอยู่ในแต่ละซอยของชุมชน สามารถเข้าไปหาผู้นำโดยตรง และสามารถสามารถบอกผ่านคณะกรรมการได้ ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นผ่านการประชุมของชุมชน

3) การตอบสนองของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประเด็นชี้วัด ได้แก่ การที่ผู้มีอำนาจหรือผู้มีอิทธิพลที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมถึงการสนับสนุนความคิดเห็นของ

คนในชุมชน ซึ่งพบว่า กรรมการส่วนใหญ่พึงพอใจและพิจารณาว่าจาก การเสนอปัญหาด้านสาธารณูปโภคเกือบ 80% จะได้รับการตอบสนอง แม้ว่า จะล่าช้าไปบ้าง ส่วนประเด็นรัฐตอบสนองต่อความคิดเห็นของคนในชุมชน อย่างสร้างสรรค์ปัญหาได้รับการแก้ไข ในประเด็น รัฐมีกลไกแจ้งให้ชุมชน ทราบเกี่ยวกับผลการดำเนินงานของรัฐในการรับและตอบสนองความคิดเห็น ของชุมชน นั้น ชุมชนมีการประชุมร่วมกับสำนักงานเขตและหน่วยงาน ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง ซึ่งเป็นช่องทางหนึ่งในการตอบสนอง ต่อความคิดเห็นของชุมชน สำหรับการสนับสนุนจากบุคคลผู้มีอิทธิพล ภายนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ นักการเมือง NGO และสื่อมวลชน ชุมชน ได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความพร้อมใน การพัฒนาชุมชน ในประเด็นเรื่องรัฐหรือตัวแทนของรัฐไม่สนใจต่อความคิดเห็น ของประชาชน กรรมการชุมชนส่วนใหญ่พึงพอใจได้รับการตอบสนอง แม้ว่า จะล่าช้าไปบ้าง

4) ความเหลื่อมล้ำในการแสดงความคิดเห็น ตัวชี้วัดคือการที่ ประชาชนในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้โดยไม่ถูกกีดกันและ/หรือ ถูกครอบงำ โดยพบว่าสามารถแสดงความคิดเห็นได้ การประชุมเป็นช่องทางหนึ่ง หรือสามารถมาแจ้งที่ประธานหรือกรรมการชุมชนได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม ชุมชนไม่ค่อยให้เด็กออกมาแสดงความคิดเห็น เนื่องจากต้องขออนุญาตจาก ผู้ปกครองก่อน-ผู้แสดงความคิดเห็นในประเด็นสาธารณะต่างๆ มีความหลากหลาย ทั้งทางด้านเพศ อายุ อาชีพ การศึกษา ตำแหน่ง หน้าที่ ระยะเวลา การอาศัยอยู่ในชุมชน และลักษณะทางกายภาพอื่นๆ เพราะในชุมชน มีผู้คนที่หลากหลายแล้วแต่แต่ละบุคคลต้องการจะแสดงความคิดเห็นหรือไม่ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านไม่ค่อยมี ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ประเด็นโอกาสในการแสดงความคิดเห็น โดยเท่าเทียมกัน พบว่า กลุ่มเด็กและเยาวชนพิจารณาว่าชุมชนไม่เคยถาม

ความคิดเห็นของเด็กๆ เพราะเวลาที่มีประชุมอะไรก็จะมีแต่ผู้ใหญ่เท่านั้นที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมและสำหรับตัวเด็กเองก็ไม่อยากให้ผู้ใหญ่อถามความคิดเห็น เพราะเห็นว่ายังไม่เข้าใจเรื่องของตัวเอง เป็นเรื่องไกลตัว จึงทำให้ไม่อยากแสดงความคิดเห็นใดๆ ส่วนกลุ่มวัยทำงานและกลุ่มผู้สูงอายุพิจารณาว่า โอกาสในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียม แต่โดยส่วนมากวัยรุ่นมักไม่มาแสดงความคิดเห็น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากข้อค้นพบข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนโปรเซสซิยนิเวศน์มีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยอาศัยกระบวนการร่วมรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มสมาชิกชุมชนจำแนกตามช่วงวัย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสภาพแวดล้อมในกรณีศึกษาพบว่าเป็นไปโดยไม่มี ความเหลื่อมล้ำมากนัก ทั้งนี้อยู่บนเงื่อนไขว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งที่จะพัฒนาศักยภาพในการจัดการกับปัญหานี้ ปัจจัยแวดล้อมที่มาสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือและการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน ได้รับการกระตุ้นทั้งจากภายในชุมชนเองและจากภาครัฐ

โดยสรุปกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่องความเหลื่อมล้ำที่นำมาใช้ในกรณีศึกษาอาจไม่ได้ให้คำอธิบายที่เพียงพอต่อปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสภาพแวดล้อมเนื่องจากข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลภาคสนามและการเข้าถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้อาจนำไปใช้วิเคราะห์ปัญหาของกรณีศึกษาเมื่อเชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ เช่น มิติการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมโดยอำนาจรัฐและมิติการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ ซึ่งหากได้มีการศึกษาเชิงลึกและใช้เวลานานมากพอ อาจปรากฏ

ข้อมูลที่สุดอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว ในแง่ของการปฏิสัมพันธ์กับภาครัฐมากขึ้น (โดยเฉพาะช่วงเวลาของการเกิดอุทกภัยระหว่างเดือนต.ค.-พ.ย. 54 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเด็นการมีส่วนร่วมน่าจะได้รับความสนใจมากขึ้นเนื่องจากชาวชุมชนได้รับความเดือดร้อนและการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐเป็นไปอย่างเหลื่อมล้ำ) ทั้งนี้จะด้วยสาเหตุใดก็อาจเป็นประเด็นที่สามารถศึกษาต่อไปโดยอาจศึกษาถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปกับสภาพแวดล้อมที่ถูกจัดการบนพื้นฐานของอำนาจรัฐ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย มีทั้งระยะสั้นและระยะยาวซึ่งเป็นการบริหารจัดการชุมชนด้านต่างๆ ประกอบด้วย

1. กระบวนการสื่อสารและกระบวนการสร้างความเข้าใจในปัญหาของชุมชน

ชาวชุมชนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงช่องทางแสดงความคิดเห็นอย่างไรก็ตามการแสดงความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ดังนั้นการแสดงความคิดเห็นจึงผันตามความสบายของตนเอง กล่าวคือหากตนมีฐานะดีไม่มีปัญหาอะไรก็ไม่จำเป็นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชน โดยเข้าหากรรมการชุมชนเมื่อตนเองมีปัญหาเท่านั้น ดังนั้นผู้คนในชุมชนจึงควรมีการสื่อสารที่ทั่วถึงและสม่ำเสมอไม่ใช่เฉพาะเมื่อมีปัญหา

2. การระดมทรัพยากร การมีข้อมูล ความรู้ การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

ประชาชนในชุมชนได้มีการปรึกษาหารือกันเป็นประจำโดยมีการจัดประชุมร่วมกันเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อร่วมกันรับทราบและพิจารณาแนวทางแก้ปัญหาของชุมชน แต่เมื่อประธานชุมชนมีการตัดสินใจที่ไม่เด็ดขาดไม่รวดเร็วและไม่ทันต่อสถานการณ์ แต่ชุมชนประเมินตนเองว่า ไม่มีปัญหาอะไรที่แก้ไขไม่ได้ แต่ต้องอาศัยความร่วมมือของชาวชุมชนและความช่วยเหลือจากภายนอกด้วย ดังนั้นการบริหารจัดการในระดับชุมชนจึงต้องการ

การมีส่วนร่วมของชาวชุมชนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแสดงความคิดเห็น หรือการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยชุมชนที่มีผู้นำ เป็นที่ยอมรับจะสามารถบริหารจัดการได้ดี ทั้งนี้กรณีศึกษาเป็นการรวบรวม ความคิดเห็นและการสื่อสารที่ตรงไปตรงมาระหว่างผู้นำและชาวชุมชน ใน ส่วนของกรุงเทพมหานคร (กทม.) ควรมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นและส่งเสริม ให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาสภาพแวดล้อมอย่างมากไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ การสนับสนุนงบประมาณ กำลังคนและการสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่างโดยอาจพา ผู้นำชุมชนไปศึกษาชุมชน ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการจัดการ สภาพแวดล้อมโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนข้างอาจเป็นได้ทั้งชุมชน เมืองและชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทั้งนี้เพราะพื้นฐานทางวัฒนธรรม (cultural background) ของสมาชิกในชุมชนเมืองประเภทบ้านจัดสรรมีความแตกต่าง หลากหลายมาก เมื่อมาอยู่รวมกันจึงต้องการมีการปรับตัวเข้าหากันทาง ด้านกายภาพและวัฒนธรรม การถอดบทเรียนร่วมกันจะสามารถช่วยให้ การอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลานี้เป็นไป อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกชุมชนมากที่สุด

คำนิยาม

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยชุมชนเพื่อพัฒนาและ แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในกรุงเทพมหานคร ซึ่งดำเนินการ ในระหว่าง พ.ศ. 2554-2555 สนับสนุนงบประมาณโดยสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้เขียนขอขอบคุณคณะนักวิจัยทุกท่านที่ร่วมแบ่งปัน ข้อมูล โดยเฉพาะ ผศ.ดร.กังสดาล เชาว์วัฒนกุล และ คุณอรณา จันทรศิริ ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการทำให้โครงการวิจัยฯ สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

ที่มา: คณะวิจัยถ่ายภาพ

ภาพประกอบที่ 4 เวทีชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: เอ็กโปเนต.
- แมททิวส์, เดวิท. (2540). *จากปัจเจกสู่สาธารณะ: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา .
- รณรุทธิ์ บุตรแสนคม. (2540). *รายงานการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตชนบท จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และกาฬสินธุ์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2536). *วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. ใน อุทัย ดุลยเกษม (บรรณาธิการ). *คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา*. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น .
- โสวัตรี ณ ถลางและคณะ. (2555). *โครงการวิจัยชุมชนเพื่อพัฒนาและแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคมในกรุงเทพมหานคร ชุมชนหมู่บ้านไปรษณีย์นิเวศน์*. *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Campbell A. (1976). Subjective Measures of Well-being. *American Psychologist* 3 (January): 117-118.
- The World Bank Participation Sourcebook :<http://www.worldbank.org/wbi/sourcebook/sba101.html>. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2546.
- UNESCO. (1993). *Quality of Life Improvement Programmers*. Bangkok: UNESCO regional office.